

Területi Statisztika

Közzététel: 2021. augusztus 2.

A tanulmány címe:

A bukovinai székelyek által is lakott magyarországi települések lélekszámának alakulása

Szerző:

Pál Helén

<https://doi.org/10.15196/TS610405>

Az alábbi feltételek érvényesek minden, a Központi Statisztikai Hivatal (a továbbiakban: KSH) Területi Statisztika c. folyóiratában (a továbbiakban: Folyóirat) megjelenő tanulmányra. Felhasználó a tanulmány, vagy annak részei felhasználásával egyidejűleg tudomásul veszi a jelen dokumentumban foglalt felhasználási feltételeket, és azokat magára nézve kötelezőnek fogadja el. Tudomásul veszi, hogy a jelen feltételek megszegéséből eredő valamennyi kárért felelősséggel tartozik.

- 1) A jogszabályi tartalom kivételével a tanulmányok a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (Szt.) szerint szerzői műnek minősülnek. A szerzői jog jogosultja a KSH.
- 2) A KSH földrajzi és időbeli korlátozás nélküli, nem kizárólagos, nem átadható, tértítésmentes felhasználási jogot biztosít a Felhasználó részére a tanulmány vonatkozásában.
- 3) A felhasználási jog keretében a Felhasználó jogosult a tanulmány:
 - a) oktatási és kutatási célú felhasználására (nyilvánosságra hozatalára és továbbítására a 4. pontban foglalt kivétellel) a Folyóirat és a szerző(k) feltüntetésével;
 - b) tartalmáról összefoglaló készítésére az írott és az elektronikus médiában a Folyóirat és a szerző(k) feltüntetésével;
 - c) részletének idézésére – az átvevő mű jellege és célja által indokolt terjedelemben és az eredetihez híven – a forrás, valamint az ott megjelölt szerző(k) megnevezésével.
- 4) A Felhasználó nem jogosult a tanulmány továbbértékesítésére, haszonszerzési célú felhasználására. Ez a korlátozás nem érinti a tanulmány felhasználásával előállított, de az Szt. szerint önálló szerzői műnek minősülő mű ilyen célú felhasználását.
- 5) A tanulmány átdolgozása, újra publikálása tilos.
- 6) A 3. a)–c.) pontban foglaltak alapján a Folyóiratot és a szerző(ke)t az alábbiak szerint kell feltüntetni:

„Forrás: Területi Statisztika c. folyóirat 61. évfolyam 4. számában megjelent, Pál Helén által írt, A bukovinai székelyek által is lakott magyarországi települések lélekszámának alakulása c. tanulmány”

- 7) A Folyóiratban megjelenő tanulmányok kutatói véleményeket tükröznek, amelyek nem esnek szükségképpen egybe a KSH, vagy a szerzők által képviselt intézmények hivatalos álláspontjával.

A bukovinai székelyek által is lakott magyarországi települések lélekszámának alakulása

Examination of Hungarian settlements inhabited by Szekelys of Bukovina based on the number of inhabitants

Pál, Helén

PhD

E-mail: pal_helen@freemail.hu

A bukovinai székelyeket 1945 tavaszán telepítették le Magyarországon, amikor is 38 településen kitelepített vagy kitelepítésre ítélt németek házeit kapták meg, körülbelül 20 ezren. 2019-ben a 38 településből 22 lélekszáma nem érte el az ezret, további 7 településé pedig a kétezret. A kitelepülések számának emelkedése az említett népcsoportot is érinti. A fogyó népességű kitelepülések problémái – többek között – a fiatalok elvándorlása, az előregedő lakosság, az alacsony foglalkoztatottság, az elszigeteltség, a szükségletek kielégítésének akadályai, továbbá a kitelepülések elnéptelenedésének veszélye. A tanulmány a Központi Statisztikai Hivatal adatainak felhasználásával azt mutatja be, hogyan változott az 1945-ben bukovinai székelyekkel betelepített 38 település lakosságszáma az elmúlt körülbelül 70 évben.

Kulcsszavak:

bukovinai székelyek,
kitelepülések,
népességcsökkenés,
Magyarország

The Szekelys of Bukovina were settled in Hungary in the spring of 1945, when about 20,000 people received the homes of Germans displaced or sentenced to displacement in 38 settlements. According to the data of 2019, the number of inhabitants of 22 of these 38 settlements did not reach one thousand, the number of inhabitants of another 7 settlements was less than 2000. According to the research, the number of small settlements in Hungary is increasing. The situation of small settlements with declining population has been studied from several perspectives. Related problems include the emigration of young people, an aging population, low employment, isolation, barriers to meeting needs, and the risk of

Keywords: depopulation of small settlements. Using the data published by the Hungarian Central Statistical Office, the paper shows how the population of the settlements where the Szekelys of Bukovina were settled in 1945 changed in about 70 years.

Beküldve: 2020. augusztus 19.

Elfogadva: 2020. november 13.

Bevezetés

A bukovinai székelyek 1945-ben kapták meg a kitelepítésre ítélt németek házait Magyarországon Bács-Kiskun, Baranya és Tolna megyében. A körülbelül 20 ezer bukovinai székely 38 településen kezdett új életet (Sántha 1942: 130., A. Sajti 1984: 47., Földi 1987: 45–46., Sebestyén 1989: 126–132., 156.). Az említett 38 településen azonban nem csak bukovinai székelyeket tartanak nyilván, hiszen felvidéki magyarokat is telepítettek ide, maradtak németek is, továbbá egyes falvakba moldvai magyarokat és más vidékekről származóakat is betelepítettek (Földi 1987: 47., Czibulka et al. 2004, László P. 2005: 305–326., Albert 2019: 15., 133–134.). A bukovinai székelyek lakta települések betelepítési jellemzőit az 1. táblázat foglalja össze.

1. tábla

A bukovinai székelyek lakta települések főbb betelepítési jellemzői

Significant settling characteristics of settlements inhabited by Székelys of Bukovina

Település	Származás	További információk
Bács-Kiskun megye		
Csátalja	bukovinai székely, felvidéki, tiszántúli és dél-bácskai	A székelyek Istensegíts községből származtak, 1941-től Dél-Bácskában Topolya és Csantavér község környékére telepítették őket Bukovinából, de 1944-ben menekülniük kellett Magyarországra. Később felvidéki magyarok érkeztek, akiket az akkori Csehszlovákia űzött el otthonukból. Többen települtek Csátaljára a Tiszántúlról is, hogy itt házat, földet kapjanak, de többen az újra jugoszláv területté vált Dél-Bácskából érkeztek. [1]
Gara	bukovinai székely és felvidéki magyar	A felvidéki magyarokról lásd László (2005: 318.).
Vaskút	bukovinai székely és felvidéki magyar	A felvidéki magyarokról lásd László (2005: 308., 316., 318.).

(A táblázat a következő oldalon folytatódik.)

(Folytatás).

Település	Származás	További információk
Baranya megye		
Egyházaskozár	bukovinai székely, felvidéki magyar, erdélyi székely, moldvai magyar	Albert E. (2019: 15., 133–134.), Kovács (1974: 42–43.)
Hercegszabar (Székelyszabar)	bukovinai székely, felvidéki	Földi (1987), László (2005).
Hidas	bukovinai székely	Földi (1987).
Himesháza	bukovinai székely, felvidéki	Földi (1987), László (2005).
Palotabozsok	bukovinai székely, felvidéki	Földi (1987), László (2005).
Somberek	bukovinai székely, felvidéki	A kitelepített családok helyébe 1945-ben székelyeket, és 1947-48-ban felvidéki magyarokat telepítettek be. [2]
Véménd	bukovinai székely, felvidéki magyar	Az egykor magyar, német, cigány, rác, zsidó nemzetiségek által lakott településen ma németek ("svábok"), cigányok, felvidéki magyarok és székelyek családjai élnek. 1945 után a németek egy részét kitelepítették, helyükre 100 bukovinai székely család (Hadikfalváról), a csehszlovák–magyar lakosságcsere-egyezmény keretén belül 70 felvidéki család (a Csallóközből, Hontfüzesgyarmatról, Albárból, Szímőrről, Kamocsárról stb.), és számos "magyar" telepés került (bár a többiek is magyarok voltak). [3, 4]
Tolna megye		
Aparhant	bukovinai székely, felvidéki	1947 szeptemberében 7 felvidéki családot telepítettek be Deákiból, közöttük 5 katolikus és 2 református családot. Előzőleg már 27 felvidéki családot telepítettek át a községbe, főképp Nagysallóból, Alsó- és Felsőszeliből, közülük a legtöbb család református volt. [5, 6]
Bátaszék	bukovinai székely, felvidéki	Földi (1987), László (2005).
Bonyhád	bukovinai székely, felvidéki, erdélyi, bácskai és anyaországi	A németek helyére 3298 családot telepítettek be. A családok kétharmada bukovinai székely, a többi család erdélyi, bácskai és anyaországi. [7]
Bonyhádvarasd	bukovinai székely, felvidéki magyar	A II. világháború után a németek helyére hadikfalvi bukovinai székelyek és felvidéki magyarok érkeztek. [8]
Cikó	bukovinai székely, felvidéki	Földi (1987), László (2005).
Diószberény	bukovinai székely, felvidéki	Földi (1987), László (2005).
Dúzs	bukovinai székely és felvidéki magyar	42 székely család települt ide Bukovinából, 28 család Budapestről és környékéről, 7 család Biharból és Csongrádból. [9]

(A táblázat a következő oldalon folytatódik.)

(Folytatás).

Település	Származás	További információk
Felsőnána	bukovinai székely, felvidéki magyar	A 713 német kitelepített (184 család) helyére 1945 tavaszán székeleyeket telepítettek, összesen 726 főt, később 1947-ben a felvidékről kitelepített magyarok közül még 90 új lakó érkezett a községbe. [10]
Györe	bukovinai székely	Földi (1987).
Hőgyész	bukovinai székely és felvidéki magyar	Földi (1987). A felvidéki magyarokról lásd László (2005).
Izmény	bukovinai székely, felvidéki magyar	A II. világháború után a német családokat zömmel kitelepítették. Helyükre andrásfalvi római katolikus bukovinai székelyek és nagysallói felvidéki magyarok érkeztek. [11]
Kakasd	bukovinai székely, felvidéki, csallóközi magyar	A székely telepesek közé 1947 őszén és 1948 tavaszán a csehszlovák–magyar csere-egyezmény alapján felvidéki, csallóközi magyarokat is költöztettek. [12]
Kalaznó	bukovinai székely, felvidéki	Földi (1987), László (2005).
Kéty	bukovinai székely, felvidéki	Földi (1987), László (2005).
Kisdorog	bukovinai székely, felvidéki magyar	A II. világháború után német lakosságának zömét kitelepítették, helyükre bukovinai székelyek és felvidéki magyarok érkeztek. [13]
Kismányok	bukovinai székely, felvidéki	Földi (1987), László (2005).
Kisvejke	bukovinai székely, felvidéki	Földi (1987), László (2005).
Lengyel	bukovinai székely	Földi (1987).
Majos	bukovinai székely, felvidéki	Földi (1987), László (2005).
Mócsény	bukovinai székely, felvidéki	Földi (1987), László (2005).
Mucsfa	bukovinai székely, felvidéki	A II. világháború után kiutasított némettség helyére 78 andrásfalvi bukovinai székely család telepedett le. Később Felvidékről érkező családok is otthonra letek Mucsfán. [14]
Nagymányok	bukovinai székely, felvidéki	Földi (1987), László (2005).
Nagyvejke	bukovinai székely, felvidéki	Földi (1987), László (2005).
Tabód	bukovinai székely, felvidéki	Földi (1987), László (2005).
Tevel	bukovinai székely, felvidéki magyar	A kitelepített németek házaiban a Bácskából menekült bukovinai székelyeket és csehszlovák–magyar lakosságcsere keretében a Felvidékről kitelepített magyarokat helyezték el. [15]
Varsád	bukovinai székely, felvidéki	Földi (1987), László (2005).
Závod	bukovinai székely, felvidéki magyar	[16, 17]
Zomba	bukovinai székely, felvidéki	A II. világháborút követően a német lakosság közül 172 családot kitelepítettek, helyükre székelyek (158 család 586 fővel) és felvidékiek (44 család 138 fővel) települtek be. A községben 66 német család (162 fő) maradt. [18]

A tanulmány ezt a 38 magyarországi települést vizsgálja. A vizsgálati szempont elsősorban a településen lakók száma, de ezek az adatok kiegészülnek továbbiakkal is. Az említett 38 településből 2019. évi adatok szerint 2 település 200, 11 település 500, 9 település 1000 főnél kevesebb lakosú, 7 település lakosainak száma 1000 és 2000, 4 településé pedig 2000 és 3000 fő közötti volt. (A fennmaradó 5 település adatait lásd a továbbiakban.) 1945 után a bukovinai székelyeknek a magyarországi gazdasági és társadalmi helyzetbe kellett beilleszkedniük. A mezőgazdaság átalakítása és az ipar fejlesztése a településekre és ezek lakosságára is hatott (Kovács 2004: 125., Romsics 2007). A falvakból való elvándorlás és a lakosságuk fogyása, a városok számának és a városlakók számának növekedése ma is foglalkoztatja a kutatókat (Gerse–Szilágyi 2015: 12.). A magyarországi kistelepülések helyzetét többen is tanulmányozták, több szempont és megoldási javaslat is felmerült. A kistelepülések problémái közé tartozik az elvándorlás, a helyben maradó lakosság elöregedése, a csökkenő születésszám, valamint az, hogy a kevés lakos miatt egyes kistelepülések intézményei nem üzemeltethetők gazdaságosan. A lakosság csökkenése egy idő után a település elnéptelenedéséhez is vezethet. Ezt a jelenséget a bukovinai székelyek magyarországi történetén és településein keresztül vizsgálom.

A kistelepülések népességének csökkenésével járó funkcionális visszaesés – az előrejelzések szerint – számos kistelepülés megszűnéséhez vezethet. A magyarországi falvak eltűnésével a népi kultúránk, népművészetünk, hagyományaink is elvesznek (Kovács 2004: 135–136.). Az említett hagyományok eltűnése a bukovinai székelyek csoportját is érintheti, ahogy a tanulmányban vizsgált települések más népcsoportjait is. A Magyarországon letelepített bukovinai székelyek közösségeit a napjaink kistelepüléseikhez kapcsolódó problémák (is) befolyásolhatják.

A bukovinai székelyek rövid története

A bukovinai székelyek történetét rendszerint az 1764-es madéfalvi vérengzéssel kezdik. Az ekkor Moldvába menekült székelyeket később Bukovinába hívták, ahol 1776 és 1786 között 5 székely falu jött létre: Istensegíts, Fogadjisten, Hadikfalva, Józseffalva és Andrásfalva. A 19. század végétől több csoportjuk vándorolt a mai Szerbia és Románia területére, de Kanadába is. A Bukovinában maradt székelyeket 1941-ben szervezeten telepítették át Bácskába. Innen 1944-ben menekülniük kellett, majd a Dunántúlon hányódtak. 1945 tavaszán kitelepített vagy kitelepítésre ítélt németek házait kapták meg. Bács-Kiskun megyei településeik: Csátalja, Gara, Vas-kút. Baranya megyei településeik: Egyházaskozár, Hercegszabar (1950 után Székelyszabar [Sík 1975]), Hidas, Himesháza, Palotabozsok, Somberek, Véménd. Tolna megyei településeik: Aparhant, Bátaszék, Bonyhád, Bonyhádvarasd, Cikó, Diósberény, Dúzs, Felsőnána, Györe, Hőgyész, Izmény, Kakasd, Kalaznó, Kéty, Kisdorog, Kismányok, Kisvejke, Lengyel, Majos [19], Mőcsény, Mucsfa, Nagymányok, Nagyvejke, Tabód [19], Tevel, Varsád, Závod, Zomba (Földi 1987: 45–46.). Említést kell

tennünk a városokba (Bonyhád, Szekszárd, Pécs, Pécsvárad, Mohács, majd 1956 után Érd) költözésükről is (Foki et al. 2000). Áttelepítésük után bukovinai településeik újbóli létrehozására és a rokonok együttes letelepítésére irányuló kéréseik nem teljesültek (A. Sajti 1984). A 2. táblázat az egyes településekre letelepített bukovinai székely családok számát mutatja.

2. táblázat

A vizsgált településekre 1945-ben letelepített bukovinai székely családok száma
Number of Bukovina's Szekely families settled in 1945

Település	Család	Település	Család
Aparhant	116	Kéty	167
Bátaszék	145	Kisdorog	126
Bonyhád	79	Kismányok	71
Bonyhádvarasd	111	Kisvejke	11
Cikó	151	Lengyel	62
Csátalja	180	Majos ^{a)}	104
Diósberény	27	Mócsény	52
Dúzs	44	Mucsfa	69
Egyházaskozár	5	Nagymányok	19
Felsőnána	89	Nagyvejke	34
Gara	198	Palotabozsok	101
Györe	17	Somberek	79
Hercegszabar (Székelyszabar)	85	Tabód ^{a)}	31
Hidas	250	Tevel	276
Himesháza	82	Varsád	65
Hőgyész	83	Vaskút	122
Izmény	106	Véménd	114
Kakasd	165	Závod	110
Kalaznó	110	Zomba	165

a) 1973-tól Bonyhád része [19].

Forrás: Földi (1987: 45–46.).

A vizsgált településeken lakó további népcsoportok

A 38 település közül többre más népcsoportokat is telepítettek. A csehszlovák–magyar lakosságcsere-egyezmény keretén belül (az akkori Csehszlovákia területéről) is érkeztek magyarok. „A Szlovák Telepítési Hivatal 1949-ben készült zárójelentése szerint a lakosságcsere keretén belül összesen 55 487 magyart telepítettek át Magyarországra. Rajtuk kívül további 34 173 az egyezmény hatályán kívül távozott, Csehszlovákiából tehát összesen 89 660 magyart telepítettek át, illetve települt át

önként vagy kényszerűségből Magyarországra” (Popély 2002: 470.). László (2005: 102.) 1949. január 29-ei adatai szerint összesen 22 955 család, 85 436 fővel érkezett Magyarországra, majd még ugyanabban az évben további 94 család, és a 38 település közül 3 kivételével mindegyikre érkeztek felvidéki magyarok (László 2005: 305–326.) (3. táblázat).

3. táblázat

Az 1947/1948-ban a bukovinai székelyek által lakott településekre letelepedett felvidéki családok/családfők száma

Number of families / heads of families who moved to the settlements in 1947/1948 from Upper Hungary (Slovakia)

Település	Család/családfő	Település	Család/családfő
Aparhant	47	Kisdorog	50
Bátaszék	159	Kismányok	1
Bonyhád	76	Kisvejte	33
Bonyhádvarasd	13	Majos	6
Cikó	3	Mócsény	24
Csátalja	22	Mucsfa	42
Diósberény	21	Nagymányok	31
Dúzs	7	Nagyvejte	10
Egyházaskozár	10	Palotabozsok	63
Felsőnána	17	Somberek	55
Gara	12	Tabód	5
Hercegszabar (Székelyszabar)	46	Tevel	38
Himesháza	31	Varsád	47
Hógyész	48	Vaskút	67
Izmény	28	Véménd	94
Kakasd	35	Závod	19
Kalaznó	25	Zomba	30
Kéty	49		

Forrás: László (2005).

A magyarországi németek kitelepítéséről szóló, a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) Népszámlálási főosztályán összeállított kiadvány megállapítása szerint „a kitelepítés adminisztratív előkészítéséhez az 1941. évi magyar népszámlálás egyéni kérdőíveit is felhasználták” (Czibulka et al. 2004: 239.). A II. világháborút követően Magyarországon összességében csaknem 600 ezer főt fenyegetett a kitelepítés veszélye. A hivatkozott kiadvány *A névjegyzékkel rendelkező települések 1941. és 1949. évi adatai, a személyek névjegyzékére vételének indokai, valamint névjegyzék sorsukra utaló megjegyzése szerint, településenként* című összesítése alapján a 4. táblázat 28 település népesség-, nemzetiségi és anyanyelvi adatait tartalmazza.

4. táblázat

A magyarországi németek adatai a vizsgált településeken
Data of the Germans in Hungary in the examined settlements

(fő)

Település	1941			1949	
	népesség	ebből német nemzetiségű	ebből német anyanyelvű	népesség	ebből német anyanyelvű
Aparhant	1283	911	1213	1290	35
Bátaszék	7153	3777	4665	7555	94
Bonyhád	8333	2716	4391	7468	149
Bonyhádvarasd	719	606	705	736	37
Cikó	1836	1436	1744	1414	60
Diósberény	1263	1075	1135	1101	25
Dúzs	608	500	554	425	2
Felsőnána	1358	1126	1219	1280	38
Györe	774	290	319	783	22
Hógyész	3541	1476	2280	3097	10
Izmény	800	736	765	945	151
Kakasd	2123	1728	1871	1755	236
Kalaznó	823	784	782	799	81
Kéty	1113	975	1019	986	5
Kisdorog	1454	976	1301	1403	64
Kismányok	608	552	593	740	96
Kisvejke	703	459	476	665	3
Lengyel	843	548	665	851	9
Majos	1183	1056	1148	1355	99
Mócsény	548	411	525	526	4
Mucsfa	772	672	763	720	27
Nagymányok	2082	1012	1556	2430	14
Nagyvejke	576	449	564	538	73
Tabód	449	340	380	422	4
Tevel	2516	2073	2380	2094	9
Varsád	1102	856	1020	1085	3
Závod	893	780	851	823	9
Zomba	2914	766	1340	3138	34

Forrás: Czibulka et al. (2004).

Földi (1987: 47.) adatai szerint 1945 után Egyházaskozárra 101 moldvai magyar család érkezett. A bukovinai betelepülők (Istensegítről, Hadikfalváról, Andrásfalváról és Fogadjistenről): 7 család 34 fővel, moldvai magyarok (Magyarfaluból és Lábnikból): körülbelül 100 család 600 fővel, felvidéki magyarok (Nádszegről): 12 család 53 fővel, szintén bukovinai székely eredetű családok (Csernakeresztúrról, Déváról és Ludosról [sic!]): 6 család 32 fővel, és körülbelül 3–4 család, 10–15 fővel

délszláv területről. Egyházaskozáron maradt körülbelül 60 német nemzetiségű család, 300 fővel, (180 német családot, 850 fővel kitelepítettek) (Albert 2019: 14–15., 133–134.).

A betelepítések után még számos változás történt a letelepedett lakosság létszámában. Földi (1987: 248.) a bukovinai székelyek telepítéséről a következőket jegyezte meg: a „leggondosabb utánkérdezésekkel sem sikerült egészen pontosan megállapítani mindazoknak a nevét, akik 1947-ig a községbe települtek, de azután továbbmentek, más telephelyen vagy az ország más vidékén települtek le végérvényesen. Ha számításba vesszük, hogy azokban a kezdeti időkben 3-400 család állandó mozgásban volt, mert kereste a jobb települési lehetőségeket, akkor mintegy 200 családra tehető az úgynevezett eltelepültek száma. Számításba kell venni továbbá azt is, hogy a dévai kitelepülteket nem soroltuk fel.”

A betelepített felvidéki magyarokról László (2005: 304–305.) azt is feltűntette, hogy az egyes településeken a családok vagy családfők közül kik költöztek vissza Csehszlovákiába, kik hunytak el vagy költöztek el onnan, vagy napjainkban is jelen vannak a településen. Vizsgálta továbbá azt is, hogy az adott településen letelepített családok mennyire váltak mobillá. Felmérése szerint a letelepedést követően azonnal megkezdődött a vándorlás. Kezdetben a szétszakított családok keresték egymást: „Arra is sor került, hogy családok települtek vissza Csehszlovákiába, illetve család-egyesítés keretében újabb családok érkeztek egy-egy településre. A második elvándorlási hullám az 1950-es években következett. A tsz-szervezés, a kulákká nyilvánítás, az irreális beszolgáltatás elől sokan menekültek el. Kimutatható, hogy a határsávon elhelyezkedő falvakból, illetve az ipari munkahelyektől távolabb eső településekről tömeges volt a felvidékiek elvándorlása. Ezt követően az elvándorlás lefékeződött, elsősorban a fiatal nemzedékre korlátozódott” (László 2005: 159.).

Az egyes településeken a betelepítések után létrejött új közösségekben, az újabb generációkban már megjelentek az egyes népcsoportok közötti vegyes házasságok, az eltérő kultúrájú lakosság egymáshoz idomult, majd a fiatalok identitása is átalakult, ezért a lakosság népcsoportok szerinti elkülönítése a 20. század második felétől már értelmét veszítette (Albert 2019: 49., 62.).

A magyarországi települések főbb jellemzői népességszám szerint

Baranya, Borsod-Abaúj-Zemplén, Somogy, Vas, Veszprém és Zala megye hagyományosan és jellegzetesen aprófalvas településszerkezetűnek számít (Kovács 2004: 128., Gerse–Szilágyi 2015), de Győr-Moson-Sopron, Szabolcs-Szatmár-Bereg, Tolna és Nógrád megyében is több kistelepülés található.

A magyarországi kistelepülések helyzete több szempontból is vizsgálható (lásd erről Oláh 2017). „A településszerkezeti sajátosságok eltérőek az ország különböző részein, ez természeti, történelmi okokra vezethető vissza. A tagolt dombsági és

alacsony középhegységi tájakon jellemzően kis területűek és népességűek a települések, ezzel szemben a síkvidékeken nagyobbak. A történelmi események szintén formálták a képet: az Alföldön a török hódoltság után alakult ki a mezővárosok és őri-ásfalvak jelenlegi ritka hálózata a korábbi, lerombolt szerkezet helyén, a trianoni elcsatolások megváltoztatták a határ menti települések kapcsolatait, míg a rendszer-váltás előtt a mezőgazdasági és ipari termelés központi irányítása befolyásolta a települések szerepét” (Gerse–Szilágyi 2015: 11.). Oláh (2017: 9.) a területi tőkének az ezer főnél kevesebb lakosú településeken végzett vizsgálatából megállapította: „Az eddig a témában született vizsgálatok nagyobb része a települések többségét érintő problémahalmazok feltárására irányult. A vizsgálatok tárgyát számos esetben a sérülékeny társadalmi szerkezet, a kedvezőtlen társadalmi és demográfiai folyamatok, az előregedés, elvándorlás, munkanélküliség és kedvezőtlen etnikai folyamatok képezték. Feltárássra kerültek az ok-okozati tényezők mellett a történelmi sajátosságokon alapuló átfogó folyamatok is”.

Kovács Tibor (2004: 125–126.) aszerint elemezte a kistelepüléseket, hogy a kistelepüléseken lakók számának csökkenése milyen következményekkel járhat. Többek között arra mutatott rá, hogy a nem mindennapos igényeket kielégítő szolgáltatásokat nyújtó intézményeket nem üzemeltethetnek az ország minden településén, viszont a mindennapos igényeket kielégítő szolgáltatások mindenki lakóhelyén elérhetők lehetnének. Elkülönítette a műszaki jellegű infrastrukturális alapellátást (például út, járda, közvilágítás, víz-, villany-, gázellátás, szennyvízelvezetés, lakásállomány) és az alsófokú szolgáltatás intézményrendszerét. Az előbbihez főleg az anyagi fedezet szükségességét kell kiemelni, míg utóbbihoz bizonyos számú helyi lakosság is kell, mert a gazdasági és személyi szolgáltatások (mint például kereskedelmi és vendéglátó létesítmények, vagy óvoda, iskola, orvosi ellátás) csak bizonyos lakosságszám esetén működtethetők gazdaságosan. A hivatkozott, Magyarország kistelepüléseinek (törpe- és aprófalvainak) a helyzetét lakosságszám szempontjából vizsgáló tanulmány arra hívja fel a figyelmet, hogy az alapellátást nyújtó intézmények gazdaságos működéséhez minimum 2000–3000 lakos kell, tehát az elvárásoknak megfelelő általános iskola, háziorvosi és egyéb (ipari, kereskedelmi) szolgáltatások működtetéséhez¹.

A természetes szaporodás csökkenése és az elvándorlás miatt egyre több a kistelepülés (Kovács 2004: 127., Gerse–Szilágyi 2015, Pásztor 2017). A kistelepülésekről való elvándorlás a II. világháború előtt is megfigyelhető volt, a bukovinai székelyek szempontjából azonban az 1945 utáni időszakra tekintünk. A kistelepülésekről való népességkiáramlás mögött a KSH kutatásai részben az 1960-as és 1970-es évek

¹ A falvak fennmaradása, avagy elnéptelenedése szempontjából a 21. század vonatkozásában is fontos döntés született 1961-ben. Az oktatási törvény ekkor a szakszerű oktatás kiterjesztését fogalmazta meg a falusi iskolákra, ezért megkezdődött a körzetesítés. „A kisiskolák többségét felszámolták, miközben a megmaradt iskolákat bővítették. A szakrendszerű, tehát teljesen osztott oktatást nyújtó iskolák aránya így 1960 és 1980 között 37-ről 75%-ra emelkedett” (Romsics 2007: 906.). Azonban ezt az iskolatípust – a számítások szerint – csak legalább 2–3 ezer fős település képes gazdaságosan fenntartani (körülbelül 150 fős tanulólétszámmal számolva), viszont az elnéptelenedő falvaknak nincs ennyi lakosa (Kovács 2004: 126.).

városcentrikus településpolitikáját találták, melynek a kisebb lélekszámú települések voltak a vesztesei. Az 1971-ben elfogadott 1007/1971. számú kormányhatározat egyes települések (több mint 2000, funkció nélküli „mellékfalú”) fejlesztését gazdaságtalannak ítélte. Bár az 1980-as években felvetődött a falufejlesztés gondolata, de pénzügyi háttér nem volt mögötte. Majd „a 20. század végén és a 21. század elején újabb népességáramlás történt e településekről. Kistelepüléseink esetében ez már a fiatalokat vagy aktív korúakat, a munkaképes, kvalifikáltabb népességet érintette” (KSH 2014).

A kistelepülésekről való elvándorlás és a csökkenő születésszám a (helyben maradó) lakosság elöregedéséhez vezet. Az elvándorlást mérsékelheti az alacsonyabb képzettség és „az új életkezdéshez szükséges feltételek hiánya” (Kovács 2004: 129.). E kisközségek foglalkoztatási jellemzői a következők: a lakók nagy része rendszerint gazdaságilag nem aktív, korlátozottak a foglalkoztatási lehetőségek, továbbá magas a munkanélküliség. Az élveszületés és az újonnan épített lakások száma is alacsony e falvak esetében (Kovács 2004: 130.). A településméret nem az egyetlen kritérium, ami szerint a települések helyzete vizsgálható. További tényezőket is számításba kell venni egy-egy település fennmaradását vagy leépülését illetően, például a földrajzi fekvést, a közlekedési lehetőségeket, a jelentősebb települések elérhetőségét (időigény és mód), továbbá a foglalkoztatási lehetőségeket is (Kovács 2004: 134.).

„A területi szélsőségeket csökkentő, a súlyos területi feszültségeket csillapító területfejlesztési programok” keretén belül Barta (1991: 47–48.) vetette föl, hogy „az ipar – munkahelyteremtő szerepével – fontos része a helyi gazdaságfejlesztésnek. Elsősorban a helyi központú, korszerű vállalkozásokat kell segíteni, mert ezek meggyökeresedése és innovatív jellege hosszú távon is hatékonyabban mozdítja elő a térség fejlődését.”

A bukovinai székelyek által is lakott magyarországi települések jellemzői

A fejezetben sorra vesszük a megyei általános jellemzőket, az egyes települések sajátosságait, a települések kezdeményezéseit és a városba áramlás okait.

Megyei általános jellemzők

A Bács-Kiskun megyében található 3 bukovinai székelyek által is lakott település egyike sem tartozik az 500 lakosnál kevesebb lakosú településkategóriába. Gerse-Szilágyi (2015: 70.) a megyére vonatkozó adatai szerint a „községek népességszáma négy település kivételével csökkent az ezredforduló óta, a legnagyobb mértékben a megye középső és délkeleti részén. E térségben a legalacsonyabb az adófizetők jövedelme, a foglalkoztatási helyzet a déli határvidéken és Kalocsa környékén a legkedvezőtlenebb”.

1945-ben Baranya megye 7 településére telepítettek be bukovinai székelyeket, akik közül további településekre (Pécs, Pécsvárad és Mohács) is átköltöztek. (A városokba költözésüket külön alfejezetben elemezzük.) Bár a megye aprófalvas szerkezetű, 2019-ben a bukovinai székelyek által is lakott megyei települések közül egyik sem tartozott az 500 főnél kisebb kategóriába. A 2015. évi megyei adatok szerint a „falvak és még inkább az aprófalvak kevés munkalehetőséget biztosítanak helyben, az itt élő foglalkoztatottak hattizede más településre jár dolgozni” (Gerse–Szilágyi 2015: 71.).

Tolna megyében 28 bukovinai székelyek által is lakott település található, közülük 13 lélekszáma nem éri el az 500 főt. A megye lakosságának négytizede élt falvakban (Gerse–Szilágyi 2015: 85.). Megállapításuk szerint a „megye összes települése közül csak 5 községben növekedett kismértékben a népesség, ezek valamely város szomszédságában találhatóak. A korszerkezet az aprófalvas térségek előregedő településeiben kedvezőtlenebb. A munkaerőpiaci és jövedelmi helyzet a megye keleti részén kedvezőbb. A falvak és még inkább az aprófalvak helyben kevés munkalehetőséget biztosítanak, az itt élő foglalkoztatottak 56%-a ingázik”.

Az egyes (bukovinai székelyek által is lakott) települések sajátosságai

A bukovinai székelyek 1945. évi betelepítésében érintett 38 település közül a KSH 2019. évi adatai szerint 22 az 1000 főnél kevesebb népességekategóriába tartozott, de a népességfogyás az 1000, 2000 vagy 3000 főnél kevesebb lakosú településeket is jellemzi. A szakirodalom eltérő megnevezést használ a kistelepülések besorolása során², ezért tanulmányomban népességszámukkal jellemzem a vizsgált településeket.

A vizsgált 38 település közül mindegyik város Tolna megyében található. A 2019. évi adatok szerint Bátaszéknek 6072, Bonyhádnak 12 837 és Nagymányoknak 2207 lakosa volt. Nagyközség Tolna megyében Hőgyész 2761, Bács-Kiskun megyében Vaskút 3266 lakossal. Bács-Kiskun megyében Csátalján (1399 fő), Baranya megyében Himesházán (1017 fő), Sombereken (1300 fő), Véménden (1315 fő), Tolna megyében Kakasdon (1621 fő), Tevelen (1305 fő) és Zombán (1926 fő) a lakosok száma nem érte el a 2000-et. A bukovinai székelyek letelepedésekor még önálló település volt a Tolna megyei Majos és Tabód is, mint korábban említettük, 1973-tól azonban mindkettő Bonyhád része [21].

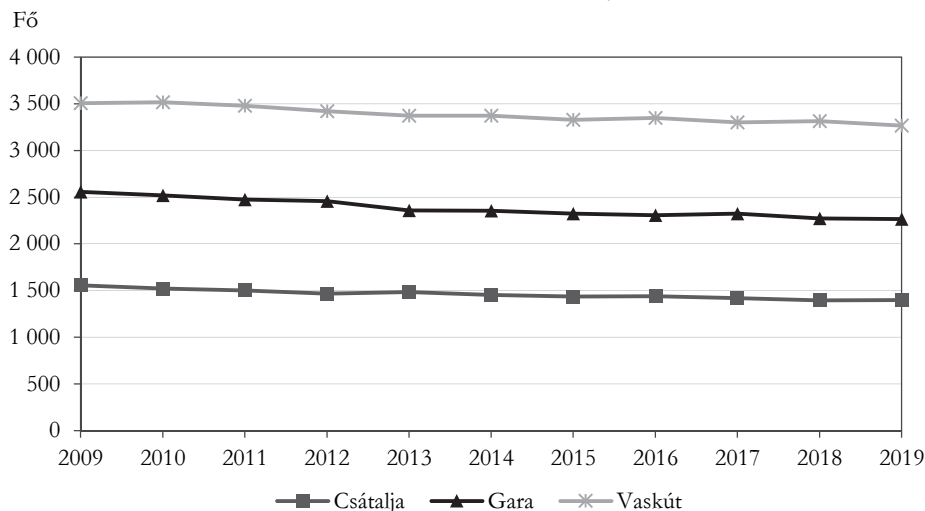
Bács-Kiskun megyében a bukovinai székelyek által is lakott 3 település 2009 és 2019 közötti lakosságát az 1. ábra mutatja, 2019-ben mindhárom település lakosságát meghaladta az 1000 főt.

² Kovács Tibor az 1000-nél kevesebb lakosú települést nevezi aprófalunak, az 500-nál kevesebb lakosú törpefalunak (Kovács 2004: 127.). Más (népességszám szerinti) besorolás szerint törpefalva a 200 fő alatti népességű település, aprófalva az 500 fő alatti népességű település, kisfalva az 500 és 999 közötti népességű település [20]. Gerse–Szilágyi (2015: 19) is ezt a besorolást alkalmazza: „A községeket népességszámuk alapján osztottuk két csoportra: falvakra és aprófalvakra, mivel a szakirodalom és a 2005. évi Országos Területfejlesztési Koncepció szerint az 500 főnél alacsonyabb lélekszámú településeket aprófalvaknak tekinthetjük.”. Lásd még Oláh (2017: 22.).

1. ábra

**A bukovinai székelyek által is lakott települések lélekszámának alakulása
Bács-Kiskun megyében**

Change in the number of residents at settlements inhabited by Székelys of Bukovina, too, in Bács-Kiskun county

Adatforrás: KSH (2009–2011), KSH (2012–2019).

Az 1. ábra szerint mindhárom település lakosság száma csökkent. Baranya megyében 2019-ben 1000 főnél kevesebb lakosú Egyházaskozár (717 fő), Palotabozsok (852 fő), Székelyszabar (517 fő), Tolna megyében Aparhant (971 fő), Cikó (815 fő), Felsőnána (595 fő), Györe (657 fő), Kéty (710 fő), Kisdorog (700 fő).

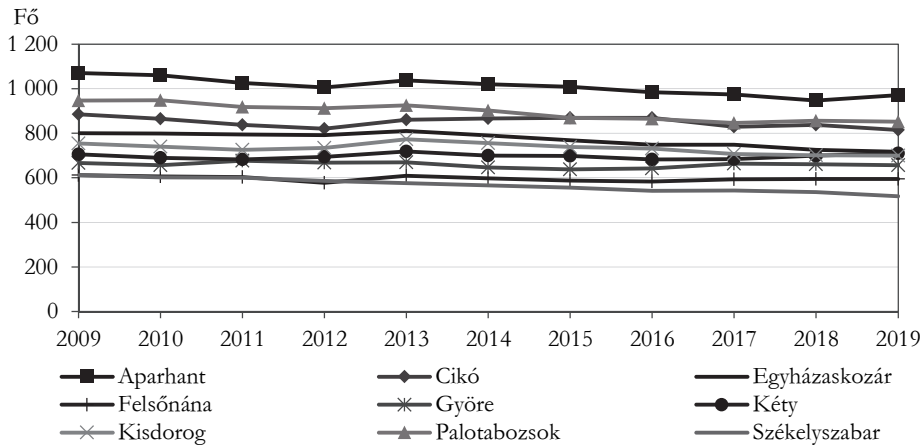
2019-ben a vizsgált települések közül 500 főnél kevesebb lakosú csak Tolna megyében volt, a következők: Bonyhádvarasd (409 fő), Diósberény (305 fő), Dúzs (231 fő), Izmény (437 fő), Kalaznó (125 fő), Kismányok (304 fő), Kisvejke (363 fő), Lengyel (473 fő), Mőcsény (358 fő), Mucsfa (298 fő), Nagyvejke (149 fő), Varsád (337 fő), Závod (266 fő).

A 2. és a 3. ábra szerint (Kéty kivételével) az aprófalvak és a törpefalvak mindegyikén csökkent a lakosok száma 2009 és 2019 között. (Kéty esetében is csupán 5 fővel laktak többen a településen 2019-ben, mint 2009-ben.) Tehát a bukovinai székelyek által is lakott kistelepüléseket is érinti a lakosság csökkenése. A 13 falu közül (amelynek lakosság száma nem éri el az 500-at) a legkevesebb lakossal Kalaznó (125 fő) rendelkezik, majd Nagyvejke (149 fő) következik. Bár a népességszám országosan is csökkent, de míg a többi településkategóriában csupán 1–5% volt annak mértéke, addig az 500 főnél alacsonyabb lélekszámú falvakban élők száma 14%-kal lett kevesebb 2000 és 2013 között (Gerse–Szilágyi 2015: 21.).

2. ábra

A 2019-ben 1000 főnél kisebb lélekszámú bukovinai székelyek által is lakott települések népességszáma

Number of residents at settlements with fewer than one thousand people inhabited by Székelys of Bukovina, too, in 2019

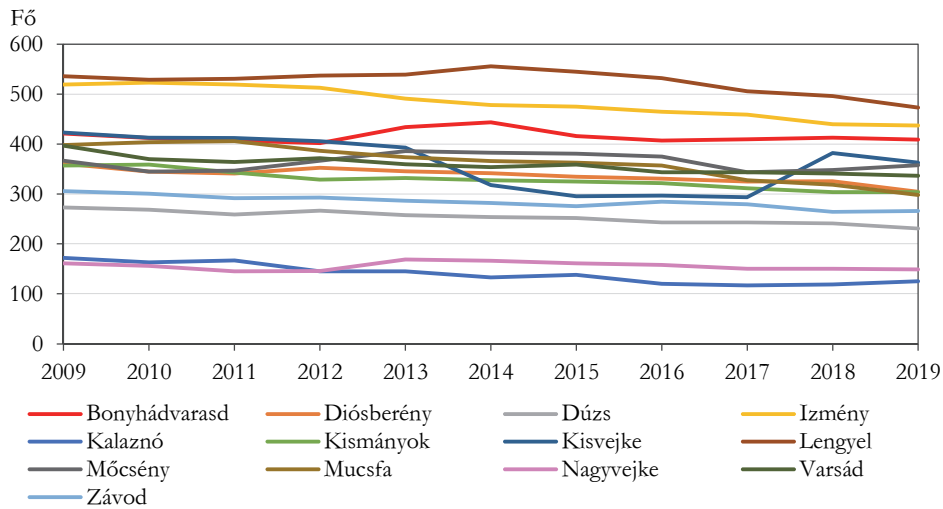

Adatforrás: KSH (2009–2011), KSH (2012–2019).

3. ábra

A 2019-ben 500 főnél kisebb lélekszámú bukovinai székelyek által is lakott települések népességszáma

Number of residents at settlements with fewer than five hundred people inhabited by Székelys of Bukovina, too, in 2019

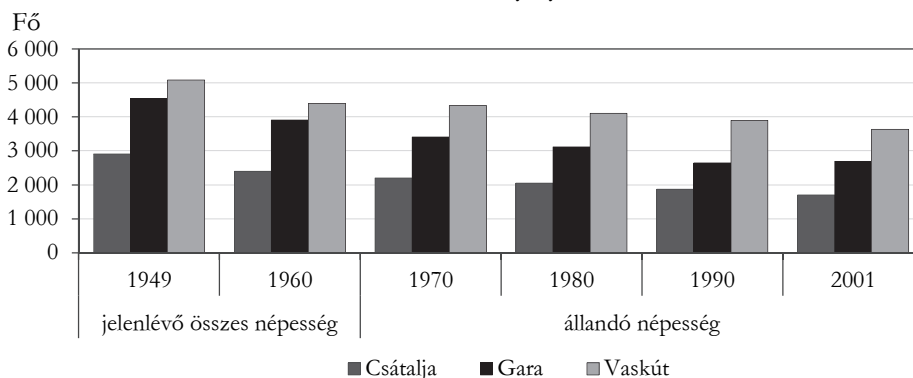
Az apró- és törpefalvak népességfogyása azért kiemelendő, mert esetükben nagyobb az esélye a település elnéptelenedésének. Kovács (2004: 127.) arra is rámutat

tott, hogy a népességfogyással a magyarországi apró- és törpefalvak száma is növekszik. A falvak lakosságának csökkenése a megelőző évtizedek urbanizációs folyamatával magyarázható, mert a városok száma és népessége nőtt, a települések intézményrendszere és infrastruktúrája kiépült. Az említett folyamat mögött a falvakból elvándorlók nagy száma is megfigyelhető Kovács (2004: 125.).

4. ábra

A bukovinai székelyek által is lakott települések népességszáma Bács-Kiskun megyében, népszámlálások szerint

Number of residents at settlements inhabited by Székelys of Bukovina, too, in Bács-Kiskun county by censuses

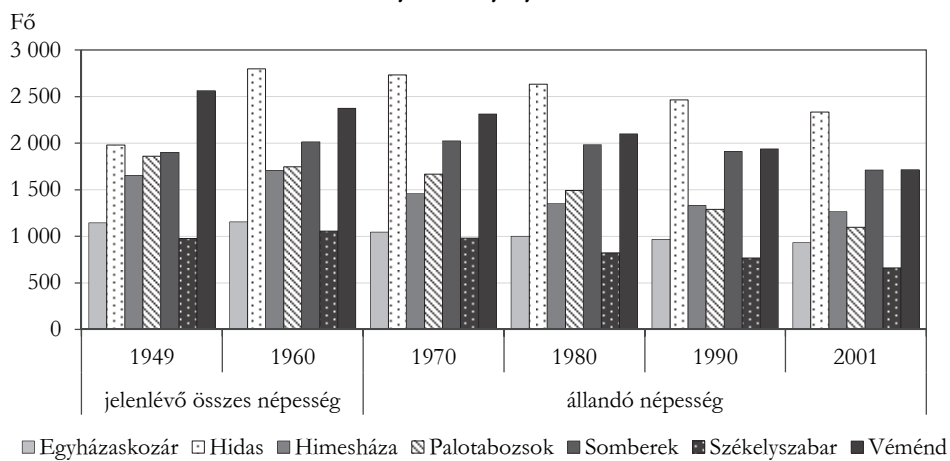

Adatforrás: KSH (2001).

5. ábra

A bukovinai székelyek által is lakott települések népességszáma Baranya megyében, népszámlálások szerint

Number of residents at settlements inhabited by Székelys of Bukovina, too, in Baranya county by censuses

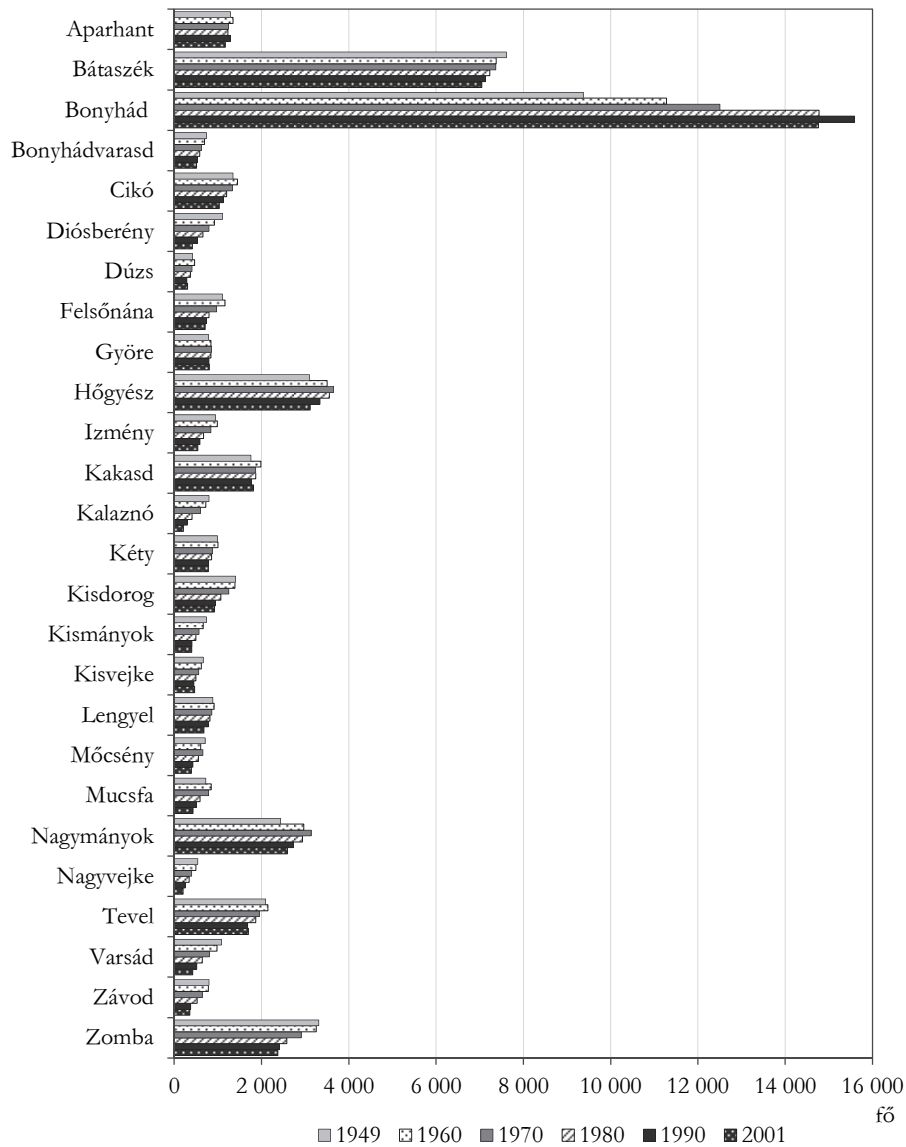

Adatforrás: KSH (2001).

6. ábra

A bukovinai székelyek által is lakott települések népességszáma Tolna megyében, népszámlálások szerint*

Number of residents at settlements inhabited by Székelys of Bukovina, too, in Tolna county by censuses

* Az 1973-ban Bonyhádhoz csatolt Májos és Tabód adatai nélkül.
Adatforrás: KSH (2001).

A fogyo népességű, bukovinai székelyek által is lakott kistelepülések kezdeményezései

A kis lélekszámú települések népességfogyását a szakirodalom (többek között Kovács 2004, Gerse–Szilágyi 2015, Oláh 2017, Pásztor 2017) a következő tényezőkkel magyarázza: a hegy- és dombvidékek földrajzi és gazdasági szempontból periférikus helyzete, a zsáktelepülés jelleg (melyek megközelítése csak közúton lehetséges, a tömegközlekedéssel csak autóbusszal érhető el), a települések alapellátást nyújtó intézményei, idegenforgalmi vonzerő, helyi vállalkozói aktivitás, kevés foglalkoztatott, alacsony jövedelmi szint, elöregedő korszerkezet, kedvezőtlen demográfiai folyamatok, öregedő lakásállomány, a lakások komfortossága, a központi település elérhetőségének időigénye és módja.

A bukovinai székelyek által (is) lakott települések egy részének jelenlegi helyzetével adásaiban a Tolnatáj Televízió is foglalkozott, amelyekben a települések polgármesterei ismertették az említett tényezőkkel kapcsolatos megoldási lehetőségeket/kezdeményezéseiket is.

Hőgyész nagyközségben (2019-ben 2761 fő) pályázati forrásból újították fel az orvosi rendelőt, ahová a környező településekről is járnak orvosi ellátásra. Terveik között szerepel sportcsarnok építése, valamint a polgármesteri hivatal és a művelődési ház felújítása [22].

Izmeny (2019-ben 437 fő) zsáktelepülés, melynek intézményeit pályázati forrásból újítják fel. Céljuk a fiatalok elvándorlásának megállítása, továbbá az elvándoroltak visszacsábítása [23].

Kakasd (2019-ben 1621 fő) előnyei közé tartozik, hogy a 6-os főút áthalad rajta, ezért Bonyhád, Szekszárd és Pécs is könnyen megközelíthető innen. A településen iskola és óvoda is működik. Az 1950-es években csökkent a mezőgazdaságban dolgozók száma, többen Bonyhádon és Szekszárdon találtak másfajta munkalehetőséget. A településen pályázati forrásból javítják az utakat és az intézményeket. A faluházat Makovecz Imre tervezte [24].

Kalaznó (2019-ben 125 fő) zsáktelepülés elköltözött lakosainak helyére németországi és svájci betelepülők jöttek, de rajtuk kívül magyarországiak is vásárolnak a faluban házakat. Az is felvetődött, hogy később majd üdülőfaluvá válnak [25]. A kalaznóiak és a kalaznói hétvégi házak tulajdonosainak összefogásával alakult A Fejlődő Kalaznóért Egyesület célja: „Kulturális tevékenység, a Kalaznói Faluház működtetésének elősegítése, a község értékeinek óvása, történelmi hagyományainak ápolása, fejlődésének elősegítése, kulturális turisztikai vonzerejének fejlesztése, kapcsolattartás más hasonló célú egyesületekkel, és a kalaznói önkormányzattal” [26].

Lengyelen (2019-ben 473 fő) az Apponyi-kastélyban mezőgazdasági szakközépiskola működik, azonban a település általános iskoláját 1997-ben gyerekhány miatt be kellett zárni. A volt iskola épületében most óvodatörténelmi múzeum található. A turistalátványosságok között az Apponyiak által építtetett épületek mellett a turista-utak fejlesztésére és a helyi értékek védelmére is felhívták a figyelmet. A településen saját és pályázati forrásokból fejlesztenek. Az idősödő lakosság támogatására létre-

hozták a falugondnoki szolgálatot, és a település kisbuszával ételt is szállítanak. A 65 év felettieknek informatikai eszközöket szereztek be, valamint tanfolyamot szerveztek a világháló és a számítástechnikai eszközök használatáról. A fiatalok megtartása is a céljaik közé tartozik, ezért az első lakáshoz jutást és a falu újszülöttjeit anyagilag támogatják [27].

Tevelt (2019-ben 1305 fő) a fő közlekedési utak és a vasút is elkerüli [28, 29]. A lakosok többsége a mezőgazdaságból él, mások Bonyhádon és Szekszárdon dolgoznak. Óvoda és iskola is működik a településen [30]. Az iskoláról a következő olvasható a település honlapján: „A körzetesítés megszűnte után a helybeli gyerekeken kívül Závodról, Lengyelről, Kisdorogról, Mucsiból és Kisvejkéről járnak ide tanulók. Külön öröm számunkra, hogy a településünkről egyetlen tanuló sem jár másik község, másik település által fenntartott iskolába. Az iskola mai létszáma 192 fő” [31].

Varsádon (2019-ben 337 fő) már nincs iskola, az óvodát több önkormányzattal közösen működtetik, és több településről is járnak oda gyerekek. A tájház egyrészt a helyi látványosságokhoz tartozik, másrészt a helyi civil szervezet programjainak helyszíne. A varsádi fiatalok összefogására programokat szerveznek, és táncscsoportok is működnek a településen [32].

Závod (2019-ben 266 fő) esetében a falu fennmaradása a tét, és a térség többi kistelepülése is „a harmadik harmadát éli”. A 2000-es évekig a településen német, székely és felvidéki népcsoportok laktak, mostanában holland, belga, német és ausztrál családok is beköltöztek. Egyrészt fogy a lakosság, másrészt a betelepülni szándékozók érdeklődnek a falu iránt. Céljuk a település élhetővé tétele. Ezért lényegesnek tartják az infrastruktúra fejlesztését, a járdák, utak, vízvezető árkok rendbetételét, a meglévő intézmények korszerűsítését. A fejlesztésekhez pályázati forrásokat vesznek igénybe. Az egészségügyi alapellátás fejlesztése kapcsán a védőnői, gyermekorvosi és háziorvosi szolgálat fejlesztését is fontosnak tartják, mert ugyanolyan korszerű körülményekre vágnak, mint a nagyvárosokban élők. A település még meglévő intézménye, az óvoda felújításához az alacsony létszám – mint kizáró ok – miatt fejlesztési forrásra nem pályázhattak, ezért ahhoz energetikai pályázatot vettek igénybe. A település jövője érdekében átfogó programokat készítenek. Tervezik a helyi mezőgazdasági vállalkozók, családi gazdálkodók önkormányzati támogatását (gyümölcs-termesztés, termék-előállítás), a turizmus fejlesztését (például turistaútvonal kijelölése), valamint a helyben előállított termékek értékesítési lehetőségeinek megteremtését. A településen 2002-ben közalapítványt hoztak létre a hagyományos épületek védelmére. Az utcásorok, utcarészletek és a pincesor is védelem alatt áll az eredeti állapot megőrzése érdekében [33].

A zsáktelepülések (Izmény, Kalaznó, Kismányok és Nagyvejke) hátrányos helyzetűnek tekintik magukat. A kistelepülések igyekeznek kihasználni természeti adottságaikat és kulturális értékeiket, valamint turisztikai lehetőségeiket. A falu hagyományos életének (és a betelepülő népcsoportok hagyományainak) bemutatására több településen (Izmény, Kalaznó, Kismányok, Nagymányok, Palotabozsok, Varsád) is

tájházat hoztak létre. Kalaznón és Závodon a régi házakat eredeti formájukban tervezik megőrizni. A kistelepülések fennmaradásához a faluba költöző külföldiek (és magyarországiak) is hozzájárulhatnak (például Kalaznó és Závod esetében). Fennmaradásuk érdekében a települések rendszerint több lehetőséget is megragadnak, és gyakran igényelnek pályázati forrásokat a falu létesítményeinek felújításához.

A bukovinai székelyek városokba költözésének okai

A bukovinai székelyek által is lakott települések lakosainak városokba áramlása több tényezővel is magyarázható: egyrészt az általános magyarországi hatásokkal, másrészt sajátos tényezőkkel. (A felvidéki magyarok helyzetéről lásd László [2005]). A betelepített csoportok 1945-ben kitelepített vagy kitelepítésre ítélt németek házait kapták meg, ez pedig konfliktust okozott a helyiek és közöttük. Az áttelepítések által okozott feszültségeken túl a helyi németeknek más nyelve és szokásai voltak, sok esetben nekik és a felvidékieknek is jobb volt a gazdasági helyzetük, mint a bukovinai székelyeknek (Sebestyén 1989: 175., Tóth 1991). A bukovinai székelyek rosszabb gazdasági körülményei mögött ott találjuk egyrészt az 1941-es Bácskába való telepítésüket (amikor személyes holmijukon és háztartási felszerelésükön kívül nem vihettek magukkal gazdasági felszereléseket, gabonát, takarmányt, ígás- és haszonállatokat [A. Sajti 1984: 46–47.]). Másrészt, az 1944-es Bácskából való menekülésüket (amikor rövid idő alatt, háborús körülmények között kellett magyarországi területre jönniük, majd 1945 tavaszáig ideiglenes szállásokon jövedelem nélkül élniük [A. Sajti 1984: 56.]). A későbbi elvándorlások okai között gyakran említik azt is, hogy nem érzik sajátjuknak a házakat a sváb falvakban, továbbá a helyiek kezdeti ellenszenvét irányukban (A. Sajti 1984: 58., Vetőné 2001, Lőrincz 1986, Sára 1987). Jóllehet a különböző kultúrájú népcsoportok idővel alkalmazkodtak egymáshoz (Sebestyén 1989: 175., Albert 2019: 31–39.).

László (2005: 153., 160.) a betelepített felvidéki magyarokkal kapcsolatban megállapította, hogy az „újgazdák 1948 nyarától egyre nagyobb számban adták vissza a juttatott földet”, aminek egyik oka az volt, hogy az őslakosság jobban kötődött a földjéhez, falujához, mint a telepes népesség. Kutatásai során több olyan települést is talált, ahonnan „az oda telepített valamennyi felvidéki család elköltözött vagy kihalt”.

Okot adott az elvándorlásra a magyarországi mezőgazdasági termelés 1948-tól kezdődő átalakulása. Az adóterhekkkel, a beszolgáltatásokkal, a földek tagosításával, a kulákká nyilvánításokkal a parasztság nagy részét megfosztották a földjétől, és eközben a termelészövetkezetek és az állami gazdaságok taglétszáma megnövekedett (Romsics 2007: 860–862.). A mezőgazdaságban dolgozók száma azonban (a mezőgazdasági átalakítások miatt is) csökkent, de az ipar fellendülése is maga után vont a munkaerő ipari központokba vándorlását (1948 és 1953 között az iparban foglalkoztatottak száma nőtt, miközben a mezőgazdaságban dolgozóké csökkent). 1959 és 1963 között tovább mérséklődött a mezőgazdaságban foglalkoztatottak száma (Romsics 2007: 860–895.). Az 1960 és 1980 közötti gazdasági-társadalmi változások

következtében a magyarországi falvak egyoldalú agrárjellege megszűnt, ezzel együtt a hagyományos magyar parasztság és magyar falu ekkorra már felszámolódott (Romsics 2007: 912.). A mezőgazdaság 1948 utáni átalakítása a bukovinai székelyeket is érintette. Bukovinában ugyanis a székelyek elsősorban földműveléssel és állattartással foglalkoztak, jóllehet a földek elaprózódása miatt ezt sok esetben kiegészítették moldvai idénymunkával is. Magyarországon 1970-ben a mezőgazdasági dolgozók aránya 24, az ipari dolgozóké 44% volt. 1980-ban az összes kereső 19, 1990-ben 15%-a élt a mezőgazdaságból (Romsics 2007: 910.). „A magyar gazdaság új struktúrája van kialakulóban, melyben a szolgáltatásokat – ezeken belül is a gazdasági szolgáltatásokat – a dinamikus növekedés jellemzi, az ipar pedig folyamatosan veszít a súlyából” (Barta 1991: 42.). Erre mutat rá Romsics (2007: 910.) is: az aktív keresők közül az iparból élők aránya 1980 és 1990 között 42-ről 38%-ra csökkent, viszont a szolgáltatói területen dolgozóké 1960 és 1990 között 28-ról 47%-ra nőtt.

A bukovinai székelyek 1945 utáni történetének része, hogy Bonyhádon, Szekszárdon, Pécssett, Pécsváradon, Mohácson is munkalehetőséget találtak, majd 1956 után a Budapest melletti Érdre is költöztek, ahol körülbelül 300 családot tartanak nyilván (Foki et al. 2000: 9., Kóka 2005: 16.). A Foki et al. (2000: 9.) a letelepedés utáni időszakról megállapította, hogy a „periferiális térségekből” elindult az elköltözés az említett városokba, „a szocialista iparosítás gócaiba.”

A 4. táblázat e városok 2009 és 2019 közötti lakosság számát mutatja. Egyedül Érd lakosságszáma növekedett. A Gerse–Szilágyi (2015: 21.) által közzétett adatok szerint 2001-hez viszonyítva a növekvő népességű települések országsszerte főleg a felső- és középfokú központok, valamint Budapest vonzáskörzetében helyezkednek el. Jóllehet a bukovinai székelyek (és más betelepülők) nyelvjárása, kultúrája vagy hagyományai megtartásának szempontjából nem kedvező a nagyvárosi környezet (lásd Bartha 1999: 144.).

4. táblázat

A bukovinai székelyek vándorlásában érintett városok lélekszámának alakulása

Change in the number of inhabitants in towns affected by the migration of the Székelys of Bukovina

Év	Bonyhád	Szekszárd	Pécs	Pécsvárad	Mohács	Érd
2009	13 957	33 883	156 974	4 058	19 129	63 669
2010	13 963	33 805	157 680	4 041	18 993	64 394
2011	13 829	33 720	157 721	4 042	18 884	65 043
2012	13 741	33 311	156 801	4 022	18 604	65 277
2013	13 758	33 599	147 719	4 051	17 738	63 333
2014	13 630	33 373	146 581	4 027	17 612	63 294
2015	13 471	33 032	145 985	4 026	17 433	63 993
2016	13 322	32 844	145 347	3 994	17 355	64 841
2017	13 210	32 528	144 675	3 985	17 278	65 857
2018	12 982	32 156	144 188	3 953	17 143	66 892
2019	12 837	31 795	142 873	3 982	17 089	68 211

Adatforrás: KSH (2009–2011), KSH (2012–2019).

A 4. táblázat adatai illeszkednek Gerse–Szilágyi (2015) megállapításaihoz. 2000 és 2013 között az alsófokú központokban, falvakban és aprófalvakban „szinte folyamatos volt a népességcsökkenés”, de 2011-től a közép- és felsőfokú központokban is csökkent a lakosság száma. Felsőfokú központként jelölik meg Pécsét, Baranya megye legnépesebb városát. 2001 és 2013 között a megyében található községek „együtizedében növekedett a népesség, a legtöbbjük Pécs környékén található. A munkaerőpiaci és jövedelmi helyzet is kedvezőbb ezeken a településeken”. Tolna megye legnépesebb települése Szekszárd, a foglalkoztatottság és a vállalkozási aktivitás Paks és Tamási mellett itt a legnagyobb. Jóllehet az adatok szerint 2001 és 2013 között a megye népességszáma csökkent, Bonyhádé viszont kisebb mértékben. Pest megyét tekintve a települések közül a legtöbben Érden laknak (Gerse–Szilágyi 2015: 21., 71., 85., 82.).

A 2009-ben várossá nyilvánított, 2019-ben 2207 lakosú Nagymányokon – 2018. évi adatok szerint – 490 millió forint támogatásból bővítik az ipari park infrastruktúráját, logisztikai központot alakítanak ki az egykori brikettgyár területén, továbbá „felújítják a vasúti pályát és a közműveket, raktárakat építenek, valamint átrakó berendezéseket helyeznek el, létesítenek logisztikai és vámirodát is (...) A mintegy 40 hektárnyi ipari területen 2019-re bővítik a vízvezeték- és csatornahálózatot, illetve egy kilométernyi, elkerülőként is használható utat építenek” (Dzindzisz 2018).

Összegzés

Magyarországon a törpe- és aprófalvak száma növekszik (Gerse–Szilágyi 2015, Pásztor 2017, Oláh 2017). A társadalmi és gazdasági változások a településrendszert, a lakosság területi eloszlását és települési koncentrációját is érintették (Kovács 2004: 125.). A kistelepülések lakosságának városokba áramlása azonban számos problémát okoz a hátrahagyott településeken. A lakosság elöregedése és a születések számának csökkenése következtében a települések alacsony lélekszáma bizonytalanná teszi az infrastrukturális alapellátást (például út, közvilágítás) és az alapszolgáltatások (például orvosi ellátás, kereskedelmi egységek) intézményrendszerét is. A lakosság csökkenésével az apró- és törpefalvak fennmaradása is bizonytalanná válik. A bukovinai székelyek 1945-ös letelepítése után különféle kutatási területek képviselői kezdték gyűjteni az addig kevésbé ismert hagyományaikat, mielőtt ezek feledésbe merülnek. Jóllehet számos tényező hozzájárul egy közösség asszimilációjához, a kistelepülések lakosságának megfogyatkozása, esetleg a majdani elnéptelenedés az egyes népcsoportok esetében beolvadásukat idézheti elő. A magyarországi törpe- és aprófalvakhoz hasonlóan a bukovinai székelyek által is lakott kistelepülések közösségei is többféle lépést tesznek a lakosság elvándorlásának megállítása érdekében, például a település intézményeinek felújításával és a helyi lakosság életkörülményeinek javításával. A bukovinai székelyek II. világháború utáni letelepítéséből kiinduló tanulmány rávilágított a kistelepülések más népcsoportokat is érintő problémáira is.

IRODALOM

- A. SAJTI, E. (1984): *Székely telepítés és nemzetiségpolitika a Bácskában – 1941*. Nemzetiségi füzetek 6. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- ALBERT, E. (2019): *Együttélés Egyházasközpáron* Pro Pannonia Kiadói Alapítvány, Pécs.
- BARTA, GY. (1991): Az ipar szerepe a „szocialista” gazdaság- és területfejlesztési politikában *Tér és Társadalom* 5 (4): 37–50. <https://doi.org/10.17649/TET.5.4.225>
- BARTHA, CS. (1999): *A kétnyelvűség alapkérdései – beszélők és közösségek* Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- CZIBULKA, Z.–HEINZ, E.–LAKATOS, M. (2004): *A magyarországi németek kitelepítése és az 1941. évi népszámlálás* Magyar Statisztikai Társaság Statisztikatörténeti Szakosztálya, Központi Statisztikai Hivatal Levéltár, Központi Statisztikai Hivatal Népszámlálási Főosztálya, Budapest.
- FOKI, I.–SOLYMÁR, I.–SZÓTS, Z. (2000): *Források a bukovinai székelyek történetének tanulmányozásához* Babits Kiadó, Szekszárd.
- FÖLDI, I. (1987): *Mádéfalvától a Dunántúlig* Tolna Megyei Könyvtár, Szekszárd.
- KÓKA, R. (2005-2006): A bukovinai székelyek kálváriája (adaptálta Abkarovits Endre) *Most Magyarul!* 33 (2005-6 tél): 12–18.
- KOVÁCS, Á. (1974): *Népmese és közművelődés* Művelődés Egyesület – Szentimrei Alapítvány, Kolozsvár – Sztána.
- KOVÁCS, T. (2004): Aprófalvainkról – illúziók nélkül *Területi Statisztika* 44 (2): 125–137.
- LÁSZLÓ, P. (2005): *Febérlaposok. Adalékok a magyar–csehszlovák lakosságcsere-egyezményhez. 3. bővített kiadás* Szekszárd.
- LÓRINCZ, I. (1986): *A bukovinai Istensegítőtől a völgyégi Majosig* Magvető Könyvkiadó, Budapest.
- PÁSZTOR, I. (2017): 100 fő alatti településeinkről népességföldrajzi aspektusból *Acta Medicinæ et Sociologica* 8 (25): 11–25. <https://doi.org/10.19055/ams.2017.8/25/2>
- POPÉLY, Á. (2002): Lakosságcsere és reszlovakizáció *Demográfia* 45 (4): 468–491.
- ROMSICS, I. (2007): Az ipar államosítása és a társadalom átrétegződése. In: Romsics, I. (szerk.): *Magyarország története* pp. 860–862., Akadémiai Kiadó, Budapest.
- SÁNTHA, A. (1942): *Bukovinai magyarok* Szócs Ny. Kolozsvár.
- SÁRA, S. (rendezte) (1987): *Sír az út előttem* (I. rész. Hazátlanok. II. rész. Hadak útján. III. rész. Keresztúton. IV. rész. Hazatértek.) Dokumentumfilm.
- SEBESTYÉN, Á. (1989): *A bukovinai székelység tegnap és ma* Tolna Megyei Könyvtár, Szekszárd.
- SÍK, E. (1975): A települések névváltoztatásai Magyarországon a XX. században. *Statisztikai Szemle* 53 (3): 287–296.
- TÓTH, Á. (1991): A bukovinai székelyek beilleszkedési stratégiái Észak-Bácskában 1945 és 1950 között. In: Á. VARGA, L. (szerk.): *Társadalmi konfliktusok. Salgótarján. 1989. június* pp. 15–18., Nógrád Megyei Levéltár, Salgótarján.
- VETÓNÉ PÁSZTOR, M. (2001): *Illés Albert élettörténete* Kézirat.

INTERNETES FORRÁSOK

- DZINDZISZ, SZ. (2018): *Félmilliárdos beruházást kap Nagymányok című írása* (2018.08.15). Napi.hu https://www.napi.hu/magyar_gazdasag/felmilliardos-beruhazast-kap-nagymanyok.668024.html (letöltve: 2020. július 14.)
- GERSE, J.–SZILÁGYI, D. (2015): *Magyarország településhálózata 2. Városok–falvak* Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/mo_telepuleshalozata/varosok_falvak.pdf. (letöltve: 2020. július 10.)
- KSH (2001): *Népszámlálás 2001* Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
<http://www.nepszamlalas2001.hu/hun/kotetek/kotetek.html> (letöltve: 2020. július 10.)
- KSH (2009–2011): *Magyar Közársaság helységeknévkönyve* Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
http://www.ksh.hu/docs/hun/hnk/hnk_2011.pdf (letöltve: 2020. július 10.)
- KSH (2012–2019): *Magyarország közigazgatási helységeknévkönyve* Központi Statisztikai Hivatal, Budapest. http://www.ksh.hu/docs/hun/hnk/hnk_2019.pdf (letöltve: 2020. július 10.)
- KSH (2014): *Települések a lét határán. Erősen fogyó népességű törpefalvak Magyarországon* Készült a KSH Győri, Miskolci és Veszprémi főosztályán. 2014. április
<http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/regiok/fogyonep.pdf> (letöltve: 2020. július 10.)
- OLÁH, I. (2017): *1000 fő alatti települések vizsgálata Magyarországon* Doktori értekezés. Szent István Egyetem, Gödöllő.
https://szie.hu/file/ti/archivum/Olah_Izabella_tezis.pdf (letöltve: 2020. július 11.)

ADATBÁZISOK/HONLAPOK

- [1] Csátalja település honlapja: <http://csatalja.hu/tortenelem/> (letöltve: 2020. július 10.)
- [2] Somberek honlapja: <http://www.somberek.hu/telepulesbem.htm> (letöltve: 2020. július 11.)
- [3] Véménd: https://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszag_i_nemzetisegek/nemetek/vemend/tajhaz/vemend.htm (letöltve: 2020. július 11.)
- [4] <https://hu.wikipedia.org/wiki/V%C3%A9m%C3%A9nd> (letöltve: 2020. július 11.)
- [5] Aparhant Község Önkormányzata honlapja: <http://aparhant.hu/aparhant-tortenete.htm> (letöltve: 2020. július 19.)
- [6] Aparhant története [20180817] Tolnatáj Televízió:
https://www.youtube.com/results?search_query=Aparhant+t%C3%B6rt%C3%A9net+ (letöltve: 2020. július 19.)
- [7] Bonyhád város honlapja: <http://www.bonyhad.hu/varosunk/varostortenet.html> (letöltve: 2020. július 10.)
- [8] Bonyhádvarasd – településtörténet:
<http://vot.hu/archiv/telepulesek/bonyhadvarasd.php> (letöltve: 2020. július 11.)
- [9] Dúzs község hivatalos honlapja: duzs.hu/duzs-tortenete/ (letöltve: 2021. július 27.)
- [10] Felsőnána – településtörténet:
<http://vot.hu/falukir.php?ertek=felsonana&nev=Fels%C5%91n%C3%A1na&web=http://felsonana.hu> (letöltve: 2020. július 11.)

- [11] Izmény – településtörténet: <http://vot.hu/falukiir.php?ertek=izmeny&nev=Izm%C3%A9ny&web=http://izmeny.hu> (letöltve: 2020. július 11.)
- [12] Kakasd honlapja: <http://www.kakasd.hu/kakasd-tortenete.htm> (letöltve: 2020. július 19.)
- [13] Kisdorog – településtörténet:
<http://vot.hu/falukiir.php?ertek=kisdorog&nev=Kisdorog&web=http://kisdorog.hu> (letöltve: 2020. július 11.)
- [14] Mucsfa – településtörténet:
<http://vot.hu/falukiir.php?ertek=mucsfa&nev=Mucsfa&web=http://mucsfa.hu> (letöltve: 2020. július 11.)
- [15] Tevel honlapja: <http://www.tevel.hu/tevel-tortenete.htm> (letöltve: 2020. július 11.)
- [16] Závod hagyományai, története [20180706] Tolnatáj Televízió:
<https://www.youtube.com/watch?v=IqdKiC7lDn8> (letöltve: 2020. július 11.)
- [17] <https://hu.wikipedia.org/wiki/Z%C3%A1vod> (letöltve: 2020. július 11.)
- [18] Zomba – településtörténet: <http://vot.hu/falukiir.php?ertek=zomba&nev=Zomba&web=http://zomba.hu> (letöltve: 2020. július 11.)
- [19] <https://mandadb.hu/tetel/209324/Latkep>] (letöltve: 2020. július 10.)
- [20] (<http://www.terport.hu/telepulesek/telepulestipusok>) (letöltve: 2020. július 10.)
- [21] https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Helysegnevtar_Kataszter-magyarorszag-kataszteri-terkepei-2C69F/tolna-megye-375E7/bonyhad-37771/ (letöltve: 2020. július 10.)
- [22] Értékeink – Hőgyész 20180309. Tolnatáj Televízió.
<https://www.youtube.com/watch?v=QE7SACeYRd8> (letöltve: 2020. július 19.)
- [23] Tovább fejlődik Izmény települése 20190506. Tolnatáj Televízió.
<https://www.youtube.com/watch?v=3oq3N1psP2Q> (letöltve: 2020. július 19.)
- [24] Kakasd története 20180921. Tolnatáj Televízió.
<https://www.youtube.com/watch?v=srzOFfXhv0> (letöltve: 2020. július 19.)
- [25] Ízörzők, Kalaznó, 2009: <https://www.youtube.com/watch?v=Jd3X9IWEjF4> (letöltve: 2020. július 19.)
- [26] Kalaznó község honlapja: <http://kalazno.atw.hu/> (letöltve: 2020. július 19.)
- [27] Lengyel története, jelene 20180727. Tolnatáj Televízió:
https://www.youtube.com/watch?v=vuSNbQbBB_w (letöltve: 2020. július 19.)
- [28] Völgységi Önkormányzati Társulás:
<http://vot.hu/falukiir.php?ertek=tevel&nev=Tevel&web=http://tevel.hu> (letöltve: 2020. július 16.)
- [29] Völgységi Önkormányzatok Társulása <http://vot.hu/telepulesek.php> (letöltve: 2020. július 11.)
- [30] Tevel története, jelene 20180727. Tolnatáj Televízió.
https://www.youtube.com/results?search_query=tevel+tolnataj (letöltve: 2020. július 16.)
- [31] Tevel Község Önkormányzat: <http://www.tevel.hu/iskola.htm> (letöltve: 2020. július 19.)
- [32] Varsád története 20180817. Tolnatáj Televízió.
https://www.youtube.com/results?search_query=vars%C3%A1d+tolnataj (letöltve: 2020. július 16.)
- [33] Závod hagyományai, története 20180706. Tolnatáj Televízió.
<https://www.youtube.com/channel/UCE1FS28ohYooM0M0Hj5qoEA/search?query=z%C3%A1vod+t%C3%B6rt%C3%A9net> (letöltve: 2020. július 16.)